

It has been proved that a game is a key kind of activity of a preschooler. It is proposed to develop the communicative skills of the senior preschool age children by means of the game, which may be used in a practical activity of parents and pedagogical workers.

It has been stated that the lack of communication in a preschool age affects negatively the cognitive and adaptation capabilities of the child. The conclusion, that the lack of communication and caused by it further difficulties facilitate the formation of negative personal growths complicating the contacts in communication and influence on the whole development of a personality in general, has been done. It is brought into focus that it is impossible to help the child to resolve social and psychological problems without the realization of their reasons.

Key words: adaptation; communication; dysontogenesis; game; interpersonal communication; interpersonal needs; principal activity; school maturation; social and psychological development; zone of proximal development.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2016

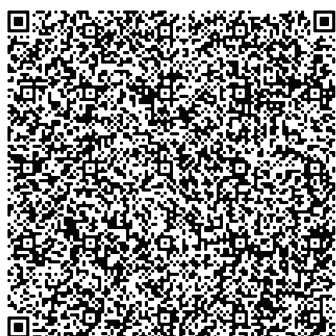
Прийнято до друку 26.05.2016

УДК 159.954:316.6]:378

Олександр Рафіков

ORCID iD 0000-0002-7125-7896

аспірант кафедри практичної психології,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
пр-т П. Тичини 17, 02152 м. Київ, Україна
323101812ne@gmail.com

ВИВЧЕННЯ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТІВ ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ОПТИМІЗМ ЗА ДОПОМОГОЮ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Автором статті подаються результати констатувального експерименту по вивченню уявлень студентів про соціальний оптимізм; на основі аналізу результатів було проаналізовано стійкість уявлень про рівень власного соціального оптимізму у досліджуваних, в залежності від зовнішніх обставин; в статті представлені особливості бачення власного соціального майбутнього, як на короткочасній так і на довготривалій перспективі в залежності від уявлень індивіда про власний рівень соціального оптимізму.

Ключові слова: дослідження уявлення; оптимізм; соціальний оптимізм; студентство; уявлення.

Вступ. Адаптація людини в реформованому суспільстві сприяє пошуку новітньої моделі життєвої, професійної та особистісної самоідентифікації. Проте, як свідчать дані численних експертних і масових опитувань, здійснених упродовж років незалежності під керівництвом відомих соціологів Є. Головаха, А. Єрмолаєва, Є. Копатька, Н. Паніної й інших (Головаха Е. И., Панина Н. В., Горбачик А. П., 1998; Копатько Є. Е., 2015; Єрмолаєв А. В., Левцун О. Г., 2012), для країни загалом характерне надмірне розмаїття культурних практик, цінностей, переконань, уявлень про минуле і майбутнє країни тощо. Цей надмір створює системні труднощі світоглядно-свідомісного і соціально-комунікативного характеру, що мають високий демотиваційний і деконсолідувальний потенціал, який може завести суспільний розвиток у «глухий кут». Тому дослідження ресурсних психологічних феноменів, що містять потенціал із упередження та подолання цих труднощів, є

надзвичайно актуальними для теорії і практики індивідуальних та масових соціальних комунікацій.

Одним із таких ресурсних феноменів є соціальний оптимізм. Як системна ознака світогляду людини і людських спільностей, соціальний оптимізм має високий потенціал впливу на життя і соціальну активність індивіда, вибір стилів і способів взаємодії з референтним соціальним оточенням, ставлення до цього оточення та визначення свого місця там. Це відбувається за рахунок того, що соціальний оптимізм репрезентований в індивідуальній і груповій свідомості певними системами уявлень про світ, про своє близьке й віддалене оточення, про те, як доцільно й ефективно взаємодіяти з ним. Тому дослідження змісту цих уявлень і того, як вони організовані й репрезентовані в свідомості людей та людських спільностей, є вельми актуальними на сучасному етапі розвитку суспільства з позицій соціально-психологічної науки і соціально-психологічної практики.

Мета статті – презентація результатів констатувального експерименту особливостей уявлень студентів про соціальний оптимізм.

Аналіз результатів констатувального експерименту уявлень студентів про соціальний оптимізм. Поняття «соціальний оптимізм» нині досить широко вживане, але воно досі належно не усталене в науковому дискурсі соціальної психології. Цей феномен, у т.ч. в близькому зарубіжжі й у нашій країні, досліджувався переважно соціологами у форматі моніторингів соціального самопочуття населення. Наприклад, в Україні такі моніторинги здійснювалися Інститутом соціології НАН України, Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), фондом «Демократичні ініціативи», організацією «Research & Branding Group» та іншими. Психологи розпочали досліджувати соціальний оптимізм відносно недавно, проте окремі праці, присвячені даному феномену, нині вже видані. Це, зокрема, праці зарубіжних психологів (серед яких – С. Петерсон, М. Селігман, М. Шевер, О. Сичов, Є. Ільїн, Ш. Боташева, К. Муздибаєв, Д. Цирінг, Р. І. Юнацкевич та інші). Не всі щойно згадані автори вживали поняття «соціальний оптимізм», обмежуючись визначенням «оптимізм», проте практично всі вони – явно чи імпліцитно – визнавали соціальний зміст і соціальні функції цього феномену. Наприклад, Ш. Х. Боташева розглядає оптимізм як світоглядну позицію, яку характеризує позитивне сприйняття світу, його безумовне прийняття та активне долучення до взаємодії з ним. За Ш. Х. Боташевою, для цієї позиції характерні надія і віра у краще майбутнє, у можливість реалізувати свій особистий потенціал, у гарні перспективи розвитку своєї країни тощо (Боташева Ш. Х., 2015). На думку Р. І. Юнацкевича, оптимізм – це духовний стан людини, що визначає позитивне сприйняття нею дійсності, впевненість у власних можливостях, в т.ч. і з покращення життя, усвідомлення себе належним до суспільно значущої сили, і саме це є запорукою вирішення важливих і масштабних соціальних завдань (Юнацкевич Р. І., 2009). Як вважає К. К. Муздибаєв, соціальний оптимізм є важливою тенденцією до позитивних соціальних змін і, на відміну від песимізму, цей феномен корелює з успішним суспільним розвитком, стабільністю соціальної ситуації, зростанням якості життя тощо (Муздибаєв К. К., 1998). Чимало авторів, зокрема й Д. О. Цирінг, наголошують на ціннісному аспекті оптимізму, що відбиває світосприйняття й осмислення світу з позиції співвіднесення в ньому справедливості і несправедливості, позитивного і негативного, щастя і лиха (Цирінг Д. О., 2013). Відтак, соціальний оптиміст уявляється людиною, яка вірить, що світ, попри наявні проблеми і труднощі, справедливий і добрий до неї, впевнена, що з будь-якими труднощами можна впоратися, і без страху дивиться в майбутнє. І цим

оптиміст відрізняється від песиміста, для якого світ «чужий», ворожий і сповнений нескінченних і нерозв'язуваних проблем. Та особливо цікавою видається думка про оптимізм як універсальний механізм соціальної адаптації, психологічна сутність якого полягає в перетворенні негативного на позитивне, а кінцева мета – виживання і розвиток людини у динамічному кризовому світі (Petrunko O. V., Frolov P. D., Poznyak D. V., 2011; Smith T., Ruiz J., Cundiff L., 2013).

Оскільки більшість дослідників схиляються до того, щоб пов'язувати соціальний оптимізм з тими уявленнями які мають індивіди, нами було вирішено провести констатувальний експеримент. Під констатувальним експериментом ми розуміємо дослідження стану об'єкта (досліджуваного або групи досліджуваних) до активного впливу на нього, діагностику вихідного стану та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами (Коновалова М. Д., 2009). Метою використання констатувального експерименту є визначити чи будуть змінюватися уявлення про власний рівень соціального оптимізму в залежності від зовнішніх умов і як саме будуть змінюватися уявлення про власний рівень соціального оптимізму в залежності від зовнішніх умов у досліджуваних. Гіпотеза дослідження полягала в тому, що уявлення індивіда про власний рівень соціального оптимізму є частиною усталеної картини світу і рівень соціального оптимізму у піддослідних не буде змінюватися під час експерименту в незалежності від того, які зовнішні стимули будуть впливати на досліджуваних. У якості зовнішніх стимулів було вирішено взяти фрагменти з кінофільмів та їх обговорення. Це дозволяє активувати одночасно як візуальний, так і аудіальний канали сприйняття у досліджуваних.

У експерименті брали участь 17 студентів третього курсу спеціальності «Соціальна педагогіка», віком від 19 до 20 років. З них було 16 осіб жіночої статі та один представник чоловічої статі. Досліджуванні отримали анкету для заповнення, що складалась з трьох блоків. Перший блок складається з відкритих запитань, що поділялись на запитання про те, як досліджуванні бачать своє майбутнє та запитання, які задавав Абрахам Маслоу студентам. Другий блок складався з відкритих запитань, пов'язаних з фрагментом короткометражного художнього фільму «2+2». Третій блок складався з відкритих запитань пов'язаних з фрагментами повнометражного художнього фільму «Заплати іншому». Між кожним блоком досліджуваному пропонувалося визначити свій рівень соціального оптимізму на даний момент.

Констатувальний експеримент складався з трьох етапів. Під час експерименту для впливу на досліджуваних були використанні відкриті запитання для обговорення, фрагменти з короткометражного художнього фільму «2+2» та повноме-

тражного художнього фільму «Заплати іншому». За нашим припущенням, відкриті запитання з першого блоку повинні були вплинути на рівень соціального оптимізму за рахунок акценту орієнтації на майбутнє та власні досягнення. Фрагмент з короткометражного художнього фільму «2+2» повинен був вплинути на соціальний оптимізм за рахунок демонстрації сцени протистояння особистості та тоталітарної системи. Фрагменти з повнометражного художнього фільму «Заплати іншому» повинні були вплинути на соціальний оптимізм за рахунок демонстрації сцени соціальної взаємодії між людьми.

На першому етапі відбувався збір даних у досліджуваних, про їх уявлення про соціальний оптимізм. Для отримання цих даних досліджуванні давали визначення «Соціальному оптимізму» та визначали рівень власного соціального оптимізму за десяти бальною шкалою, де 1 означав дуже низький рівень, а 10 дуже високий, після чого вони відповідали на запитання пов'язані з тим, яким вони бачать своє майбутнє та запитання які задавав Абрахам Маслоу студентам. У кінці етапу відбувається повторне вимірювання власного рівня соціального

оптимізму за десяти бальною шкалою, де 1 означав дуже низький рівень, а 10 дуже високий.

На другому етапі досліджуваним демонструвався короткометражний художній фільм «2+2» без кінцівки. Після демонстрації уривку з фільму відбулося коротке обговорення фільму та ідей, що до того як повинен закінчитися фільм. У кінці етапу відбувається повторне вимірювання власного рівня соціального оптимізму за десяти бальною шкалою, де 1 означав дуже низький рівень, а 10 дуже високий.

На третьому етапі досліджуваним демонструвався фрагменти з повнометражного художнього фільму «Заплати іншому». Після демонстрації уривку з фільму відбулося коротке обговорення фільму та ідей, які виникають у студентів. У кінці етапу відбувається останнє повторне вимірювання власного рівня соціального оптимізму за десяти бальною шкалою, де 1 означав дуже низький рівень, а 10 дуже високий.

Результати отриманні за допомогою вимірювань власного рівня соціального оптимізму за десяти бальною шкалою, де 1 означав дуже низький рівень, а 10 дуже високий, представленні в Таблиці 1.

Таблиця 1

Рівень соціального оптимізму досліджуваних

№	Перше вимірювання	Друге вимірювання	Третє вимірювання	Четверте вимірювання
1	8	7	8	8
2	5	5	7	8
3	8	7	7	7
4	8	9	8	9
5	7	7	8	7
6	7	7	7	8
7	4	4	4	4
8	5	5	6	8
9	8	9	8	9
10	8	7	7	7
11	7	7	7	7
12	8	8	8	8
13	8	9	7	8
14	8	7	7	7
15	5	5	4	6
16	7	5	5	7
17	7	8	5	8

Для 18% досліджуваних рівень соціального оптимізму може бути описаний як посередній; для 76% досліджуваних простежувався високим рівнем соціального оптимізму. Згідно отриманих результатів, лише у 6% досліджуваних (у одного досліджуваного) спостерігалась змінна рівня соціального оптимізму в ході експерименту, для 54% їх уявлення про рівень власного соціального оптимізму залишився майже без змін.

За результатами експерименту ми виявили, що рівень соціального оптимізму не змінювався від вимірювання до вимірювання протягом проведення експерименту. Для підтвердження цього була здійснена обробка кількісних даних за допомогою U-критерій Манна-Уїтні та пакету для статистичної обробки SPSS Statistics 17.

За результатами порівняння першого та другого вимірювання за допомогою U-критерій Манна-

Уітні, показник $U_{\text{емп}} = 708$, що свідчить про те, що різниці в результатах між першим та другим вимірюванням не зафіксовано. Це свідчить про те, що протягом першого етапу дослідження не відбулося зміни у показниках соціального оптимізму і обговорення, що таке соціальний оптимізм та також майбутнього суттєво не вплинули на більшу частину досліджуваних. У відкритих відповідях, які давали досліджувані, позитивні прогнози про своє майбутнє давали ті, хто уявляв свій рівень соціального оптимізму як високий (100% з усіх відповідей) і вони ж брали на себе відповідальність за своє життя. Що до тих хто визначав свій рівень як посередній, їх оцінка майбутнього була наближена до реальності або негативна.

За результатами порівняння другого та третього вимірювання за допомогою U-критерій Манна-Уітні, показник $U_{\text{емп}} = 789$, що свідчить про те, що різниці в результатах між другим та другим вимірюванням не зафіксовано. Це свідчить про те, що протягом другого етапу дослідження не відбулося зміни у показниках соціального оптимізму і перегляд та обговорення фрагменту короткометражного художнього фільму «2+2» суттєво не вплинули на більшу частину досліджуваних.

За результатами порівняння третього та четвертого вимірювання за допомогою U-критерій Манна-Уітні, показник $U_{\text{емп}} = 106$, що свідчить про те, що різниці в результатах між третім та четвертим вимірюванням не зафіксовано. Це свідчить про те, що протягом третього етапу дослідження не відбулося зміни у показниках соціального оптимізму і перегляд та обговорення фрагментів з повнометражного художнього фільму «Заплати іншому» суттєво не вплинули на більшу частину досліджуваних.

За результатами порівняння першого та четвертого вимірювання за допомогою U-критерій Манна-Уітні, показник $U_{\text{емп}} = 413$, що свідчить про те, що різниці в результатах між першим та четвер-

тим вимірюванням не зафіксовано. Це свідчить про те, що протягом всього експерименту не вдалося зафіксувати значимих змін у уявленнях про власний рівень соціального оптимізму досліджуваних під впливом зовнішніх стимулів.

Висновки. Отже, на основі аналізу результатів констатувального експерименту, було встановлено, що уявлення про рівень власного соціального оптимізму у досліджуваних був не змінний та не залежав від зовнішніх обставин, які були створенні в ході експерименту. Це дозволяє припустити, що соціальний оптимізм являє собою достатньо стабільне психічне утворення, яке дозволяє використовувати його індивідом у якості ресурсу для упередження та подолання труднощів пов'язаних з світоглядно-свідомісним і соціально-комунікативним характером, та є надзвичайно актуальними для теорії і практики індивідуальних та масових соціальних комунікацій.

У досліджуваних, які високо оцінювали власний рівень соціального оптимізму, біло зафіксована позитивне бачення власного майбутнього, як на короткочасній так і на довготривалій перспективі. В них простежується готовність брати на себе відповідальність за своє життя та усвідомлення кропіткої праці на цьому шляху. Визначення «соціальний оптимізм» репрезентоване в індивідуальній і груповій свідомості певними системами уявлень про світ, про своє близьке й віддалене оточення, про те, як доцільно й ефективно взаємодіяти з ним.

Продовження досліджень у цьому напрямі дозволить збагатити наші знання, що до змісту цього уявлення і того, як вони організовані й репрезентовані у свідомості людей та людських спільностей, що є вельми актуальними на сучасному етапі розвитку суспільства з позицій соціально-психологічної науки і соціально-психологічної практики.

Література

1. **Боташева Ш. Х.** Роль социального оптимизма в изменении социальной стратификации общества [Електронний ресурс] / Ш. Х. Боташева // Современные проблемы науки и образования. – 2015 – № 1 – Режим доступу: <http://www.science-education.ru/121-17256>.
2. **Головаха Е. И., Панина Н. В., Горбачик А. П.** Интегральный индекс социального самочувствия / Е. И. Головаха, Н. В. Панина, А. П. Горбачик // Социс, 1998. – № 10. – С. 45-72.
3. **Єрмолаєв А. В., Левцун О. Г.** Культурні практики і культурна політика (Актуальні питання соціокультурної модернізації в Україні) [ред упоряд: О. Г. Левцун]. – [Електронний ресурс] / ЦСИ «СОФІЯ», 2012. – Режим доступу: http://www.sofia.com.ua/page31.html&p_docid=161
4. **Коновалова М. Д.** Експериментальна психологія: конспект лекцій / Марина Дмитрівна Коновалова. – Вища освіта 2009. – 180 с.
5. **Копатько Є. Е.** Социальное самочувствие граждан Украины. Оценка ситуации в стране [Електронний ресурс] // Research & Branding Group. – 2015. – Режим доступу: <http://rb.com.ua/rus/projects/omnibus/9001>
6. **Муздибаев К. К.** Оптимизм и пессимизм личности / К. К. Муздибаев // Журнал социологии и социальной антропологии. – 1998, Том 1. – №2. – С. 100-111.
7. **Циринг Д. А., Эвина К. Ю.** Вопросы диагностики оптимизма и пессимизма в контексте теории диспозиционного оптимизма [Електронний ресурс] / Д. А. Циринг, К. Ю. Эвина // Психологические исследования. – 2013, 6 (31). – Режим доступу: <http://psystudy.ru/index.php/num/2013v6n31/887-tsiring31.html>

8. **Юнацкевич Р. И.** Теория образования взрослых: становление, проблемы, задачи: Монография / Р. И. Юнацкевич. – СПб.: ИОВ ПАНИ, 2009. – 90 с.
9. **Optimism and pessimism in social context:** An interpersonal perspective on resilience and risk. / T. Smith, J. Ruiz, J. Cundiff та ін. // Journal of Research in Personality. – 2013. – С. p553–562, DOI: 10.1016/j.jrp.2013.04.006.
10. **Petrunko O. V., Frolov P. D., Poznyak D. V.** Where red dictators coexist with promising democrats: the conceptualisation of politicians in post-communist Ukraine / The psychology of politicians / Ed. by Ashley Weinberg. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – С. 203-233.

ИЗУЧЕНИЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ СТУДЕНТОВ О СОЦИАЛЬНОМ ОПТИМИЗМЕ С ПОМОЩЬЮ КОНСТАТИРУЮЩЕГО ЭКСПЕРИМЕНТА

Рафиков Александр, аспирант кафедры практической психологии, Киевский университет имени Бориса Гринченка, пр-т П. Тычины 17, 02152 г. Киев, Украина, 323101812ne@gmail.com

Автором статьи проводятся результаты констатирующего эксперимента по изучению представлений студентов о социальной оптимизм; на основе анализа результатов были сделаны выводы что к устойчивости представлений об уровне собственного социального оптимизма в исследуемых в зависимости от внешних обстоятельств; исследовать особенности видения собственного социального будущего, как на краткосрочной так и на долгосрочной перспективе в зависимости от представлений индивида о собственном уровне социального оптимизма ..

Ключевые слова: исследование представления; оптимизм; представление; социальный оптимизм; студенчество.

STUDY PERCEPTIONS OF STUDENTS ABOUT SOCIAL OPTIMISM BY USING THE STATEMENT EXPERIMENT

Rafikov Alexander, graduate student of applied psychology, Borys Grinchenko Kyiv University,
P. Tychina Ave. 17, 02152 Kyiv, Ukraine, 323101812ne@gmail.com

The author of the article held results of the experiment on studying perceptions of students about the social optimism. So by analyzing the results experiment, it was found that the idea of the level of their own social optimism in the studied variable was not and is not dependent on those external circumstances. This allows you to assume that social optimism is sufficiently stable mental formation that individual conditions preclude use it as a resource to prevent and overcome difficulties associated with ideological and social-communicative nature, and are extremely important for the theory and practice of individual and mass social communications.

In the article students' level of social optimism is highly evaluated. A positive vision of their future, both short-term and long term has been recorded. They traced the willingness to take responsibility for their lives and understanding of hard work along the way. Defining social optimism represented in individual and group consciousness of certain systems of ideas about the world, about his near and distant surroundings, how appropriate and effectively interacts with it. Continued research in this area will allow Fill our knowledge that the content of the ideas and how they are organized and represented in the minds of people and human communities that are very relevant to modern society from the standpoint of social and psychological sciences, social and psychological practice.

Key words: idea; optimism; research idea; social optimism; students.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2016
Прийнято до друку 26.05.2016